

پول شویی الکترونیکی

امیرحسین جلالی فراهانی*

چکیده

امروزه بحث جرایم سازمان یافته (ملی و فراملی) و لزوم توجه به آنها وارد مرحله جدیدی شده است، به نحوی که سعی می شود به طرق گوناگون، پیشگیری مؤثری از شکل گیری این تشکل های مجرمانه به عمل آید و مبارزه ای قاطع با آنها صورت گیرد. البته مدت ها است رهیافت مختار که همان جلوگیری از ورود درآمدهای نامشروع آنها در نظام پولی و بانکی کشورهاست، در دستور کار سیاست گذاران ملی و بین المللی قرار گرفته که متأسفانه خود منجر به ظهور فرایند مجرمانه جدیدی به نام پول شویی شده و متصدیان امر را بر آن داشته با آن نیز مقابله کنند. با این حال، تحول شگرف نظام پولی و بانکی جهانی در اثر ظهور پول و بانکداری الکترونیک، حوزه مقررات ضد پول شویی کنونی را با چالش جدیدی مواجه کرده و لزوم بازنگری گسترده این تدابیر و اقدامات را موجب شده است. در این مقاله پس از مختصر توضیحی راجع به ماهیت پول و بانکداری الکترونیک تأثیرات آن بر فرایند مجرمانه پول شویی بحث و بررسی می شود و در نهایت به عنوان نتیجه گیری از این مباحث با تکیه بر وضعیت ایران در قبال جرایم سازمان یافته از یک سو و بهره برداری از پول و بانکداری الکترونیک از سوی دیگر، پیشنهادات مورد نظر ارائه می شود.

واژگان کلیدی: جرم سازمان یافته، پول شویی، پول الکترونیک، بانکداری الکترونیک.

*. پژوهشگر و کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم شناسی.

یکی از پدیده‌هایی که بشر از بدو تولد با آن همراه بوده و به اشکال گوناگون تجربه کرده است، جرم یا بزه می‌باشد. به همین علت است که دورکهمیم، جامعه‌شناس معروف، آن را بهنجار (Normative) می‌داند؛ (نجفی ابرندآبادی، الف، ۱۳۸۴: ۴۳۵). این پدیده به مرور زمان رشد و تکامل یافته و هر روز در چهره‌های جدیدی ظاهر شده است، به نحوی که ممکن است در طول زمان از لحاظ ماهیت تفاوت چندانی نکرده باشد، ولی از لحاظ نحوه ارتکاب یا تعداد مرتکبین دچار تحولاتی شده باشد که برای جامعه بسیار خطرناک‌تر از پیش جلوه .

آنچه در اینجا مورد بررسی قرار می‌گیرد، چهره بسیار خطرناک‌تری از نوعی جرایم است که پیش از این نیز وجود داشته‌اند، ولی حدود یک قرن است که در حوزه حقوق جزا و جرم‌شناسی مورد توجه قرار گرفته‌اند. در سال ۱۹۲۴، جامعه‌شناس امریکایی پروفیسور ادوین ساترلند در کتاب اصول جرم‌شناسی خود، برای اولین بار آنها را جرایم سازمان‌یافته نامید و از آن زمان چنان توجه جهانیان به این طیف از جرایم جلب شده است، و محافل ملی و بین‌المللی مختلف به آن پرداخته‌اند که از مهم‌ترین آنها می‌توان به کنوانسیون بین‌المللی مبارزه با جرایم سازمان‌یافته فراملی (United Nations Convention Against Transnational Organized Crime) اشاره کرد. سازمان ملل متحد این کنوانسیون را با ابتکار عمل کشور ایتالیا در ۱۵ دسامبر در شهر پالمو یکی از کانون‌های این نوع تشکل‌های مجرمانه در جهان با حضور ۱۲ کشور، از جمله کشورمان، برگزار کرد و در نتیجه معاهده‌ای بین‌المللی در ۴۱ ماده و ۳ پروتکل ارائه شد و در ۱۵ نوامبر همان سال به تصویب کشورهای رسید. طی این معاهده، از دول عضو خواسته شده ساز و کارهای کیفری و غیرکیفری مناسبی جهت مقابله با این جرایم پیش‌بینی کنند؛ (نجفی ابرندآبادی، ب، :) .

بدیهی است آنچه که از برگزاری این ش‌های بین‌المللی، منطقه‌ای یا بین‌الدولی دنبال می‌شود، تحقق دو هدف عمده است: ۱- پیشگیری مؤثر از شکل‌گیری این جرایم؛ و ۲- مبارزه قاطع با آنها. اما همان‌طور که در ادامه خواهیم دید، از آنجا که این جرایم از مختصات بسیار پیچیده و بعضاً قدرتمندی برخوردارند و از نظر نیروی انسانی و مالی در وضعیت بسیار خوبی قرار دارند، تحقق این اهداف با مشکلات عدیده‌ای همراه است؛ به ویژه آنکه مرتکبین

این گونه جرایم همواره پیشرفته‌ترین و روزآمدترین فناوری‌ها را به خدمت می‌گیرند تا علاوه بر تسهیل فعالیت‌های مجرمانه خود، امکان رویارویی با مجریان قانون یا شکست از آنها را به حداقل برسانند. یکی از فناوری‌های جدیدی که به راستی برای این تشکل‌ها بسیار ارزشمند تلقی می‌شود و امروزه به طور روزافزونی از آن جهت پول‌شویی - که ساحل نجات فعالیت‌هایشان می‌بهره‌برداری می‌کنند، پول و بانکداری الکترونیک (E-cash and E-banking) است. این پدیده جدید که چند سالی است پا به فضای تبادل اطلاعات (Cyberspace) گذاشته و به واقع جلوه بین‌المللی پیدا کرده است، نسبت به پول و بانکداری فیزیکی از مزایایی برخوردار است که به جد دولت‌ها را بر آن داشته هرچه سریع‌تر نسبت به جایگزینی آنها اقدام کنند. مضافاً اینکه، در سعه و بهره‌برداری از فعالیت‌های درآمدزایی نظیر تجارت الکترونیک (E-commerce)، از جنبه زیرساختی و زیربنایی برخوردار است و در حال حاضر کمتر کشوری حاضر است از منافع بی‌شمار اقتصادی فضای تبادل اطلاعات چشم

از این رو، با توجه به اهمیت موضوع، این بحث در دو فصل مطرح می‌گردد. فصل اول، به ویژگی‌های تشکل‌های مجرمانه سازمان‌یافته، تهدیدات ناشی از آنها، نقش پول‌شویی در استمرار حیاتشان و در نهایت راه‌های مبارزه با آنها با تکیه بر رهیافت مختار (که همان مبارزه با پول‌شویی است) اختصاص دارد. در فصل دوم، ویژگی‌های پول و بانکداری الکترونیک و مزایای آنها نسبت به نظایر فیزیکی‌شان به طور مختصر بررسی می‌شود. سپس مطلوبیت باعث شده پول‌شویان به سمت آنها جذب شوند و راهکارهایی که می‌توان در برابر آنها اتخاذ کرد و موانع پیش روی این راهکارها مورد بررسی قرار می‌گیرند. در پایان، با نتیجه‌گیری از بحث و امعان نظر به وضعیت کشورمان در زمینه بهره‌برداری از پول و بانکداری الکترونیک و قرار داشتن در یکی از کانون‌های فعال پول‌شویی در دنیا، پیشنهادات مورد نظر مطرح می‌شود.

فصل اول: جرایم سازمان‌یافته؛ تهدیدی برای ملت‌ها و دولت‌ها

تاکنون مطالب بسیاری راجع به جرایم سازمان‌یافته بیان شده است و این جرایم از ابعاد مختلف حقوقی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. باید دانست که این طیف از جرایم به لحاظ ویژگی‌هایی که برخوردارند و اهدافی که از آنها دنبال می‌شود، بیش‌تر در محافل بین‌المللی مورد بررسی قرار می‌گیرند و همان‌طور که ذکر شد،

کنوانسیون پالرمو نیز این جرایم را در عرصه فراملی مدنظر قرار داده است تا با هماهنگی بیشتر با آنها مبارزه شود.* در قسمت ب بند ۱ ماده ۳ کنوانسیون تحت عنوان «قلمرو اجرایی» صریحاً بیان شده که جرم تحت شمول این کنوانسیون باید ماهیت فراملی داشته باشد** و در بند ۲، مختصات جرم فراملی را چنین تبیین می‌کند:

«۲- از نظر بند ۱ این ماده، یک جرم در صورتی ماهیتاً فراملی تلقی می‌شود که:

الف. در قلمرو بیش از یک دولت ارتکاب یابد؛

ب. در سرزمین یک دولت ارتکاب یابد؛ ولی بخش مهمی از مقدمات، طرح‌ریزی، هدایت یا کنترل آن در کشور دیگری صورت پذیرد؛

ج. جرم در سرزمین یک دولت ارتکاب یابد؛ ولی توسط یک گروه جنایتکار سازمان‌یافته ارتکاب یابد که در سرزمین بیش از یک دولت به فعالیت می‌پردازند؛ یا

د. جرم در یک کشور ارتکاب یابد؛ ولی آثار اساسی آن در کشور دیگری بروز یابد.»

گفتار اول: ماهیت و مختصات جرایم سازمان‌یافته

پیش از بررسی ویژگی‌های این نوع جرایم، به تعریف مختصر اما مفیدی که در ماده

کنوانسیون پالرمو راجع به تشکل‌های مجرمانه سازمان‌یافته آمده اشاره می‌شود:

ماده ۲- الف. تشکل مجرمانه سازمان‌یافته یک گروه ساختارمند است که موجودیتش نسبتاً قدیمی است و اعضای آن آگاهانه و متفق عمل می‌کنند و هدفشان ارتکاب یک یا چند جرم شدید یا جرایم موضوع این کنوانسیون به منظور کسب منفعت مالی یا مادی دیگری است.

در راستای مطالب این قسمت، حداقل به سه ویژگی مهم این تشکل‌ها می‌توان اشاره کرد:

۱. تشکل مجرمانه سازمان‌یافته از ساختار هرمی شکل برخوردار است و قواعد سخت و لازم‌الاجرائی میان اعضایش حکم‌فرماست. روابط میان این اعضاء کاملاً محرمانه و سری است و کسی در این گروه بیش از مافوق خود را نمی‌شناسد. همچنین، به راحتی امکان نفوذ به آن نیز وجود ندارد.

* جهت ملاحظه مفهوم جرم فراملی و بین‌المللی و تفاوت آنها با یکدیگر و همچنین قابلیت تعمیم آنها به سطح ملی ببینید؛ طغری‌نگار، ۱۳۸۰: ص ۲۱ به بعد.

** باید توجه داشت که این کنوانسیون به این علت متعرض جرایم سازمان‌یافته ملی نشده که با حاکمیت سرزمینی ملت‌ها و دولت‌ها ارتباط دارد و این حوزه به خود دولت‌ها واگذار شده تا با وضع قوانین مناسب ملی امکان مبارزه با تشکل‌های مجرمانه داخلی نیز فراهم شود.

۲- فعالیت این تشکل‌ها دائمی است و به طور مقطعی مرتکب جرم نمی‌شوند و حتی برای ارتکاب جرایم مقطعی نیز برنامه‌ریزی نمی‌کنند.

۳- تنها هدفی که این تشکل‌ها دنبال می‌کنند، کسب منافع مالی از طرق نامشروع است. البته مرتکب هر جرمی نمی‌شوند و کنوانسیون نیز حوزه جرایم ارتكابی این گروه‌ها را مشخص کرده است.*

با این حال، باید خاطر نشان کرد که تشکل‌های امروزی برخلاف پیشینیان خود - که مافیا را تشکیل می‌دادند - کمتر مرتکب جرایم خشونت‌باری مثل قتل می‌شوند و

در فعالیت‌های تولیدی همچون مواد مخدر، اسلحه، مشروبات الکلی، تصاویر و فیلم‌های مستهجن، فعالیت‌های توزیعی و خدماتی مجرمانه مثل روسپی‌گری، کار اجباری و بهره‌برداری فعالیت کنند. البته باید توجه داشت که امروزه دیگر گروه‌های مجرمانه که از انگیزه‌های غیرمالی نظیر انگیزه‌های تروریستی برخوردارند، سعی می‌کنند با کسب درآمد از طریق ارتکاب این نوع فعالیت‌های مجرمانه، به اهداف خود نائل شوند.

نکته بسیار مهمی که باید توجه داشت این است که تشکل‌های مجرمانه سازمان برای دولت‌ها که برای عموم جوامع نیز تهدید قابل توجهی به شمار می‌روند. از لحاظ این تشکل‌ها ش‌تر برای دولت‌های مردم‌سالار مشکل‌آفرین می‌باشند، چرا که برای مصون ماندن از اقدامات قانونی آنها علیه خودشان، به عناوین مختلف در نهادهای مختلف هیأت حاکمه نفوذ کرده و سعی می‌کنند با پرداخت رشوه و طرق مسالمت‌آمیز دیگر با آنها ارتباط برقرار کرده و مشروعیتشان را زیر سؤال ببرند و البته اگر با مقاومت مواجه شوند، ممکن است از حذف فیزیکی مخالفین خود هم دریغ نورزند.

اما از زمانی که این تشکل‌ها رویه خود را تغییر داده و به سمت فعالیت‌های مجرمانه بسیار مفسده‌انگیزی که ذکر شد رو آورده‌اند، ضربات بعضاً جبران‌ناپذیری به پیکره اجتماع وارد آورده‌اند. از لحاظ اجتماعی، آنها امنیت جوامع را دچار تزلزل می‌کنند و با نفوذ در نهادهای مختلف دولتی و حکومتی، سعی دارند آنها را در انجام وظایفشان ناتوان کنند. به عبارت دیگر، برای اینکه مجرمین جرایم سازمان‌یافته با سهولت بیشتری اهداف خود را دنبال کنند، امنیت

*. کنوانسیون به دو شکل حوزه جرایم مورد نظر خود را مشخص کرده است: بعضی جرایم را نظیر پول شویی به لحاظ اهمیتشان صراحتاً برشمرده است، و گروهی را بر اساس میزان مجازات مقرر برای آنها که بیش از ۴ سال حبس است، در بر گرفته است.

اجتماعی کشورها را به خطر می‌اندازند. تأثیرات سوء این جرایم بر ننگ جوامع را هم نمی‌توان نادیده گرفت. ترویج استعمال مواد مخدر و روان‌گردان و مشروبات الکلی و همچنین دایر کردن مراکز فساد و فحشاء و به انحراف کشاندن جوانان و نوجوانان معضلی است که نمی‌توان آثار ویرانگرش را بر فرهنگ و ارزش‌های اخلاقی انکار کرد.*

اما از آنجا که هدف اصلی ارتکاب این جرایم کسب منافع مالی است، بیش از همه از لحاظ اقتصادی مورد توجه قرار می‌گیرد (: ۵). بی‌تردید، این گروه‌ها مجبورند منافع مادی نامشروعی را که به دست می‌آورند در حوزه‌های مختلف سرمایه‌گذاری کنند تا علاوه بر تأمین معاش و پیشبرد اهداف نامشروعشان، بیش از پیش بر درآمد خود بیفزایند. البته این گروه‌ها جهت بهبود وجهه خود در میان عموم جامعه در فعالیت‌های عام‌المنفعه نظیر امور خیریه نیز شرکت می‌کنند. ناگفته پیداست از آنجا که درآمد این گروه‌ها منشاء مشروعی نداشته و از فعالیت‌های تولیدی و خدماتی قانونی و صحیحی بدست نمی‌آید، نابسامانی‌های اقتصادی فراوانی را موجب می‌شود که در اینجا به برخی از آنها اشاره می‌شود: بی‌ثباتی نظام اقتصادی؛ تضعیف دولت در نظارت بر اقتصاد جامعه؛ تغییر روند سرمایه‌گذاری از تولیدی به دلالتی؛ لطمه به فعالیت‌های بخش خصوصی و جلوگیری از رقابت سالم؛ بروز نتایج ناخواسته در نظام بانکی؛ افزایش خطرپذیری سرمایه‌گذاری خارجی؛ افزایش نرخ تورم؛

Anti Money Laundering Law Crucial For Economy, IranMania, October 10 2004)

(:

بنابراین، همانطور که گفته شد معمولاً وخامت جرایم سازمان‌یافته بیش از همه از بعد اقتصادی مد نظر قرار می‌گیرد و به همین خاطر است که هرگاه از این جرایم یاد می‌شود، ابتدا

*. متأسفانه کشور ما به لحاظ موقعیت جغرافیایی خود، در مجاورت هلال طلائی (افغانستان، پاکستان و ایران) و نزدیک مثلث طلائی (لائوس، برمه و تایلند) مواد مخدر جهان قرار گرفته است و همین امر باعث شده با وجود مبارزات گسترده‌ای که با قاچاق مواد مخدر انجام می‌دهد، باز هم آمار گروه‌های معتاد به انواع مخدر در ایران بالا باشد. به عنوان مثال، دفتر جرم و مواد مخدر سازمان ملل در سال ۲۰۰۱ تخمین زده که حدود ۲/۸ درصد جمعیت بالای پانزده سال ایران معتاد به انواع مواد مخدر باشند که این خود ایران را در جایگاه سوم جهان قرار داده است. ببینید؛ ۲ : ۲۰۰۴، Nourbakhsh.

به میزان درآمدهای آنها اشاره می‌شود.* از این رو، سوالی که در اینجا مطرح می‌شود این است که آیا می‌توان از طریق ممانعت از ورود درآمدهای این تشکل‌ها به حوزه‌های مختلف اقتصادی، نتیجه فعالیت‌های مجرمانه‌شان را که همان تحصیل منافع ماد است بی‌ثمر کرد و از این طریق پیشگیری مؤثر و مبارزه قاطعی با آنها به عمل آورد؟ پاسخ به این سؤال در بررسی فرایند پول‌شویی نهفته است که در ادامه به آن می‌پردازیم.

۱۱۵

گفتار دوم: پول‌شویی؛ ساحل نجات جرایم سازمان یافته

نقد حقوق

پول‌شویی
الکترونیک

پیش از پرداختن به این موضوع، لازم به ذکر است که معضل بگرنج جرایم سازمان چنان برای کشورها گران تمام می‌شود که برای مبارزه با آنها، از اتخاذ رهیافت‌های پرخطر و پرهزینه نیز هیچ ابایی ندارند؛ به نحوی که حتی ارتش و دیگر نیروهای نظامی و امنیتی خود را به خدمت می‌گیرند و با وجود متحمل شدن تلفات و خسارات بسیار، باز هم به این راه ادامه می‌دهند. مصداق بارز این نوع مبارزات، کشورمان است که همواره در مرزهای شرقی با قاچاقچیان مسلح درگیری‌های سختی دارد؛ به گونه‌ای که طبق آمار اعلام شده، طی ده سال گذشته حدود ۱۵۰۰ نفر از نیروهای نظامی و انتظامی در مبارزه با قاچاقچیان مسلح به شهادت رسیده‌اند. با توجه به ویژگی‌هایی که برای این تشکل‌ها برشمردیم، حداقل به دو دلیل می‌توان گفت که این رهیافت چندان نتیجه‌بخش نبوده است؛

۱- یکی از نقاط قوت و شاید مهم‌ترین عامل محرک این تشکل‌ها، برخورداری از قدرت بالاست که به آنها امکان می‌دهد از لحاظ تجهیزات و نیروی نظامی، وضعیت بسیار خوبی داشته باشند و از آنجا که قصد کنار کشیدن از این حرفه مجرمانه را ندارند، به خود این جرأت را می‌دهند که با نیروهای دولتی به مبارزه مسلحانه بپردازند و اگر متحمل خساراتی شوند، از آنجا که قدرت اقتصادی‌شان لطمه ندیده است، می‌توانند مجدداً خود را سازماندهی کنند.

۲- همان‌طور که ذکر شد، حفظ اسرار گروهی از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است و مهم اینکه کمتر اتفاق می‌افتد کسی در این گروه‌ها بالاتر از مافوقش را بشناسد و به همین دلیل،

*. تخمین زده می‌شود که درآمد سالانه این تشکل‌ها چیزی حدود ۱۵۰۰ میلیارد دلار است که یک ششم تولید ناخالص داخلی ایالات متحده به عنوان قدرت اول اقتصاد دنیا می‌باشد؛ (میرمحمدصادقی، ۱۳۸۲: ص ۸۸). جهت ملاحظه آمار روزآمد در این زمینه به این سایت مراجعه فرمایید؛ (<http://www.lib.msu.edu/harris23/crimjust/moneylau.htm>).

حتی در صورت به دام افتادن لایه‌های اولیه در درگیری‌های مسلحانه، امکان شناسایی عناصر اصلی و رهبران آنها بسیار مشکل است.*

با توجه به نقاط ضعف این قبیل راهکارها و لزوم برخورد قاطع با تشکل‌های مجرمانه سازمان‌یافته، حدود چهار دهه است که نظر سیاست‌گذاران به این مسأله معطوف شده که از آنجا که هدف اصلی این جرایم کسب منافع مادی و وارد کردن درآمدشان به چرخه اقتصاد ملی و فراملی است، اگر بتوان مانع تحقق هدفشان شد، پیشگیری مؤثر و مبارزه قاطعی با فعالیت‌های مجرمانه‌شان به عمل خواهد آمد. به این ترتیب بود که در سال ۱۹۷۰، ایالات متحده برای اولین بار با اصلاح قانون رازداری بانک (The Bank Secrecy Act, 1970) مؤسسات مالی از جمله بانک‌ها را موظف کرد از مشتریان خود بخواهند منشاء سپرده‌های بیش از ده‌هزار دلارشان را با ارائه مدرک معتبری مشخص کنند؛ (Ehrlich, 1998 : 837). این اولین مبارزه رسمی با تشکل‌های مجرمانه سازمان‌یافته از طریق دست گذاشتن بر منافع مالی‌شان بود. اما از آنجا که مجرمین سازمان‌یافته نمی‌توانستند از فعالیت خود دست بکشند، تصمیم گرفتند به طرق مختلف با پنهان ساختن منشاء درآمدهای نامشروعشان به آنها جلوه مشروعی بدهند تا از این طریق تحت شمول آن قانون قرار نگیرند. به این فعالیت‌ها که در مجموع یک فرایند را می‌دهند، پول (Money Laundering) می‌شود.** به طور کلی، این فرایند مجرمانه شامل سه مرحله است؛

۱- جاسازی (Placement): اولین مرحله از فرایند پول

مالی با هدف تبدیل منابع و درآمدهای مزبور به ابزارهای مالی است. این عمل با سپرده‌گذاری نقدی در مؤسسات مالی رسمی، غیررسمی یا خرید کالاهای گران‌قیمت انجام می‌شود.

*. البته باید توجه داشت که با وجود این نارسایی‌ها، کماکان برخورد نظامی در دستور کار کشورهای واقع در کانون‌های این تشکل‌های مجرمانه سازمان‌یافته قرار دارد و حتی کشورهای دیگر نیز سعی دارند با ارائه تجهیزات نظامی پیشرفته، آنها را در این امر یاری کنند. به عنوان مثال، در خبرها آمده بود چند سالی است که دولت امریکا سالانه مبلغ یک میلیارد دلار به کوبا کمک می‌کند تا در مبارزه مسلحانه با تولید و قاچاق کوکائین هزینه کند.

** در مورد فلسفه وضع این اصطلاح، صرف نظر از سنخیت مفهومی میان پول کثیف که اشاره به پول نامشروع دارد و شستشو یا به عبارتی پنهان ساختن منشاء آنها و تبدیل‌شان به پول تمیز یا مشروع، یک سری سوابق تاریخی مؤید آن نیز ذکر شده که البته هم‌اکنون نیز نمونه‌های بسیار متنوعی از آنها مشاهده می‌شود. به عنوان مثال، این تشکل‌ها برای پنهان ساختن درآمدهای نامشروع خود، در ابتدا مراکز شستشوی لباس عمومی، فروشگاه‌های زنجیره‌ای مواد غذایی و نظایر آنها را که ویژگی اصلی‌شان گردش مداوم مبالغ کم اما در حجم زیاد می‌باشد، راه‌اندازی می‌کردند.

۲- لایه‌سازی (Layering): این مرحله ناظر به تبدیل درآمدهای حاصله از جرم به اشکال دیگر است تا زنجیره عطف حسابرسی (Audit Trail)، منبع و مالکیت وجوه و منابع مبهم شود. این مرحله با انجام عملیاتی مانند حواله وجه، خرید مستغلات و انتقال منابع به خارج از کشور انجام می‌شود.

۳- یکپارچه‌سازی (Integration): آخرین مرحله از فرایند پول پارچه‌سازی یا فراهم کردن و ایجاد پوشش قانونی برای درآمدهای حاصل از فعالیت مجرمانه است، به نحوی که درآمدهای تطهیر شده با استفاده از این فن وارد جریان اقتصادی مشروع می‌شوند؛ (جزایری، : ۱).

تشکل‌ها که یک مبارزه بازدارنده تلقی می‌شد، خود منجر به بروز فرایند مجرمانه پول شد. اما همان‌طور که در ادامه خواهیم دید، با توجه به مزایای بسیار جلوگیری از ورود درآمدهای نامشروع این تشکل‌ها، این بار هم سیاست‌گذاران تصمیم گرفتند به وضع قوانین و مقررات در این حوزه ادامه دهند. به این ترتیب، ایالات متحده در سال ۱۹۸۶ برای اولین بار قانون کنترل پول (The Money Laundering Control Act) را به تصویب رسانید.*

لازم به ذکر است یکی از دلایلی که جرایم سازمان فته، فراملی لمقی می‌شوند، این است که معمولاً هر یک از مراحل پول‌شویی در کشوری به اجرا درمی‌آید که از بستر مناسب‌تری برای تحقق اهداف آن برخوردار است. به این ترتیب، غالباً مرحله اول در همان کشوری که درآمد جرم سازمان‌یافته از آنجا به دست می‌آید به انجام می‌رسد که به فراخور اوضاع و احوال آن کشور با اقدامات محرمانه و مخفیانه همراه است. اما برای تحقق مرحله دوم، ممکن است یک بانک به اصطلاح ساحلی دوردست، یک مرکز بزرگ تجاری منطقه‌ای یا یک بانک بین‌المللی که از امکانات مناسبی برخوردار است انتخاب شود. اصولاً پول‌شویان در این مرحله

*. امروزه این جرم چنان در کانون توجه قرار گرفته که بسیاری از کشورها دارای مقررات ضد پول‌شویی هستند و کشورهایی هم که فاقد این مقرراتند، نظیر کشورمان، تحت فشار مجامع بین‌المللی قرار دارند. همچنین، به لحاظ اهمیت موضوع، در سال ۱۹۸۹ نیروی واکنش سریع جرایم مالی (FATF) به رهبری گروه هفت تشکیل شد که هدف اصلی آن توسعه و ارتقای سیاست‌های ضد پول‌شویی در سراسر جهان می‌باشد و به همین منظور هر سال توصیه‌نامه‌هایی را منتشر می‌کند. البته لازم به ذکر است که سازمان ملل متحد و دیگر سازمان‌های به ویژه اقتصادی بین‌المللی و بین‌الدولی نظیر صندوق بین‌المللی پول، بانک جهانی، سازمان توسعه و همکاری اقتصادی و ... نیز اقدامات مؤثری انجام داده‌اند.

مؤسساتی را انتخاب می‌کنند که خدمات خود را بدون رهگیری مبدا و یا مقصد مبادلات ارائه می‌دهند.* اما مرحله آخر، از آنجا که بی‌اتی موقعیت‌های اول و دوم را پشت سر گذاشته و وضعیت پایداری پیدا کرده است، مسلماً وجوه مورد نظر به کشورهایی انفال می‌یابد که از ثبات اقتصادی بالایی برخوردارند و سپرده‌های آنها را تضمین می‌کنند. در ادامه خواهیم دید که پول و بانکداری الکترونیک از چه نقش به‌سزایی در کوتاه کردن این مراحل و ارتکاب سریع و بی‌دغدغه آن به عهده دارند.

بنابراین، همانطور که ملاحظه می‌شود، به راستی استمرار حیات تشکل‌های مجرمانه سازمان‌یافته در گرو پول‌شویی است و به این ترتیب، مبارزه با آن می‌تواند مؤثرترین مبارزه با آنها باشد. این رهیافت نسبت به دیگر اقدامات اتخاذ شده به ویژه مبارزه مسلحانه، از مزایایی برخوردار است. از جمله:

- ۱- تنها اقدامی که باید انجام داد وضع یک سری مقررات کارآمد و مناسب برای نظام پولی و بانکی و بنگاه‌های اقتصادی و نظارت بر حسن اجرای آنها می‌باشد تا از ورود منافع مادی نامشروع به چرخه‌های اقتصادی جلوگیری شود.
 - ۲- از آنجا که این رهیافت از ورود درآمدهای نامشروع به چرخه اقتصاد جلوگیری می‌کند، از وارد آمدن لطمات اقتصادی جبران‌ناپذیر مذکور ممانعت به عمل می‌آید.
 - ۳- برخلاف مبارزه مسلحانه که عمدتاً رویارویی با عناصر اجرایی و لایه‌های خارجی این تشکل‌هاست و از بین بردن آنها کمتر تأثیری در شاکله آنها ندارد، از آنجا که مبارزه با پول مبتنی بر حساب‌های مالی آنهاست، در شناسایی عناصر کلیدی شانس بیشتری وجود دارد.
- با توجه به توضیحاتی که داده شد، به نظر می‌رسد در مبارزه با جرایم سازمان‌یافته به ویژه از طریق وضع مقررات ضد پول‌شویی تردیدی باقی نمی‌ماند. اما نکته حائز اهمیت این است که اخیراً پول و به تبع آن نظام بانکی دچار تغییر و تحولات بنیادینی شده است. همانطور که

* لازم به ذکر است متأسفانه به دلیل ضعف مقررات پولی و بانکی در کشورمان، این دو مرحله با کمترین مشکلی تحقق می‌یابند که البته هشدارهای جدی‌ای را هم برانگیخته‌اند. به عنوان مثال، اخیراً صندوق بین‌المللی پول نسبت به فعالیت صندوق‌های قرض‌الحسنه هشدار داده است. زیرا این مؤسسات بی‌آنکه تحت شمول مقررات بانکی قرار گیرند، ۴۵ تا ۵۲ درصد تولید ناخالص داخلی را از طریق اسنادی که این صندوق حواله سفید نامیده است به گردش درآورده و تحت اختیار خود دارند که همین امر باعث شده اقتصاد ما از شفافیت کافی برخوردار نباشد و به راحتی در مظان اتهام قرار گیرد.

در مقدمه به اختصار اشاره شد، پول و بانکداری الکترونیک جلوه جدیدی از این ابزارهای زیربنایی اقتصادی هستند که تحول عظیمی را در این حوزه بوجود آورده‌اند و به خاطر مطلوبیت‌های شگرفی که از آن برخوردارند، برای تشکلهای مجرمانه سازمان‌های که حیاتشان به پول‌شویی وابسته است، بسیار ارزشمند هستند. آنچه در فصل بعد بررسی می‌شود تقابل بهره‌برداری‌های مشروع و نامشروع (البته با تکیه بر پول‌شویی) از این ابزارهای نوظهور و چالش‌های ناشی از آنها است.

فصل دوم: پول و بانکداری الکترونیک؛ ابزارهای جدید پول‌شویی

از همان ابتدا که بشر احساس کرد برای مبادله کالاهای خود به یک عامل سنجش بها نیازمند است، پول به مفهوم امروزی خود پا به عرصه گذاشت. این ابزار در طول زمان چهره‌های گوناگونی به خود گرفته است، به نحوی که از نمک، چرم، طلا و نقره گرفته تا مسکوکات و اسکناس‌های متنوع رایج امروزی، هر یک تا زمانی این وظیفه را به عهده داشته‌اند. همان‌طور که ملاحظه می‌شود، هر یک از این اشیاء به دلیل محدودیت داشتند، با یک سری اشپای دیگر که گمان می‌رفت مطلوبیت بیشتری دارند جایگزین می‌اما باز هم به دلیل افزایش و گستردگی مبادلات مالی به ویژه در ابعاد کلان و احساس نیاز به جابه‌جایی حجم بیشتری از وجوه نقدی، تلاش‌ها جهت یافتن ابزارهای کم‌حجم اما مطمئن که قابلیت مبادله سریع نیز داشته باشند، برای جایگزینی با وجوه رایج ادامه یافت و همان‌اکنون شاهد هستیم، پول الکترونیک و به تبع آن بانکداری الکترونیک در سراسر جهان به عنوان جایگزین مطمئن برای اسکناس‌ها و مسکوکات رایج شناخته شده‌اند.

گفتار اول: ماهیت پول و بانکداری الکترونیک

پول الکترونیک، همان تکانه‌های الکترونیکی (Electronic Pulses) یا داده‌های رایانه‌ای است که واجد اعتبار مالی شده است و به طور کلی دو نوع است؛

۱- کارت‌های هوشمند (Smart Cards): که به آنها پول الکترونیک آف می‌شود و در قالب کارت‌های اعتباری (Credit Cards) (Debit Cards)، یا حتی ساده آنها یعنی کارت‌های تلفن ظهور پیدا کرده‌اند. به این کارت‌ها از آن جهت پول الکترونیک

فلاین گفته می‌شود که نقل و انتقال وجوه به وسیله آنها از طریق دستگاه‌های خاصی نظیر خودپردازها صورت می‌گیرد و شبکه بانکی و مؤسسات فیزیکی کشور در گام اول به سوی برقراری نظام پولی و بانکی الکترونیک از آنها استفاده می‌کنند و همان‌طور که می‌دانیم، هم‌اکنون این کارت‌ها و سیستم‌ها در جامعه ما رواج زیادی پیدا کرده‌اند.

۲- پول الکترونیک کامپیوتری: یا آن‌لاین که حتی به اندازه کارت‌های هوشمند هم وجود خارجی ندارد، و به طور کلی برای فضای تبادل اطلاعات طرح‌ریزی شده است. برای دس

به وجوه آن‌لاین، لازم است پیشاپیش نزد مؤسسه اعتباری یا بانکی که از این فناوری برخوردار است، وجه یا اعتباری سپرده شود. سپس یک شماره اعتباری در اختیار مشتری قرار می‌گیرد که می‌تواند از طریق رایانه شخصی خود از منزل یا اداره یا هر جای دیگر با اتصال به یک

ارائه‌دهنده خدمات اطلاع‌رسانی رایانه‌ای و متعاقب آن شبکه جهانی اینترنت، اقلام مورد نیاز خود را تهیه کند و برای پرداخت وجه فقط آن شماره را در اختیار سایت مورد نظر قرار می‌دهد که آن نیز به طور خودکار به سایت بانک یا مؤسسه مربوطه متصل می‌شود و وجه موردنظر را به حساب خود منتقل می‌کند. باید توجه داشت که در اینجا مشتری همان کاربر اینترنت است که با در اختیار داشتن کیف پول الکترونیک (E-purse) می‌تواند در فضای تبادل اطلاعات به خرید و فروش بپردازد و همان‌طور که ملاحظه می‌شود، پرسنل بانکی در اینجا یک سری برنامه‌های رایانه‌ای هستند که به این منظور طرح‌ریزی شده‌اند؛ (Fin CEN, 2000: 15)*.

با توجه به توضیحاتی که داده شد، مفهوم بانکداری الکترونیک نیز روشن می‌شود که به طور کلی می‌توان آن را انجام امور بانکی به شکل الکترونیکی دانست که در اینجا به جای ساختمان، نیروی انسانی و اسناد و اوراق کاغذی، با فضای تبادل اطلاعات و یک سری برنامه‌های کاربردی و اسناد دیجیتال سر و کار داریم.**

*. لازم به ذکر است هم‌اکنون در کشور ما امکان برخورداری از این فناوری در حال شکل‌گیری است و حتی بعضی مؤسسات اعتباری آن را در اختیار مشتریان خود قرار می‌دهند. به عنوان مثال، اخیراً بانک سامان با همکاری شرکت رجا طرح خرید اینترنتی بلیط‌های قطار را اجرا کرده که البته هنوز با ضعف‌های قابل توجهی مواجه است. به عنوان مثال، شما هنوز مجبور هستید بلیط اینترنتی خود را به شکل بلیط‌های کاغذی از نمایندگی‌های شرکت رجا تحویل بگیرید، یا اینکه اگر مشکلی در این راستا بوجود آید، عملاً وجه پرداختی الکترونیکی خود را از دست می‌دهید. ** این تحول بزرگ آن‌چنان نمود پیدا کرده که عده‌ای در قالب مثل آن را brick v. click می‌دانند. یعنی به جای مراجعه به ساختمان‌های آجری فقط بر روی صفحه کلید خود کلیک کنید.

البته همان‌طور که می‌دانیم، در مورد کارت‌های اعتباری عوامل انسانی به شکل محدودتری دخالت دارند و مشتری هم مجبور است برای بهره‌مندی از خدمات آن به مراکز خاص مراجعه و از دستگاه‌های خاصی استفاده کند.

پس از بررسی مختصر ماهیت پول و بانکداری الکترونیک، جهت روشن‌تر شدن مطلب، به برخی مزایای آنها نسبت به پول و بانکداری فیزیکی اشاره می‌شود؛

۱- یکی از مزایای مهم پول الکترونیک حجم بسیار ناچیز آن است. تصور کنید اگر

۱۲۱

نقد و حقوق

پول ششوی الکترونیک

بخواهید اعتبار مالی تخصیص یافته به یک کارت هوشمند را به صورت نقد جابجا کنید،

بسته اسکناس ده یا بیست هزار ریالی نیاز خواهید داشت که البته این مسأله سوای نگرانی‌های امنیتی آنها می‌باشد. در حالی که در پول الکترونیک آن‌لاین به همان کارت اعتباری هم نیازی نمی‌باشد و در حقیقت با همان رایانه‌ای که فعالیت‌های بسیار متنوع خود را انجام می‌دهید، به امور مالی و بانکی‌تان هم می‌پردازید.

۲- مزیت مهم دیگر پول الکترونیک استهلاک‌ناپذیری آن است. سالانه هزینه‌های هنگفتی صرف چاپ و نشر اسکناس و مسکوکات جدید می‌شود و این سوای هزینه‌های بسیار بیشتری است که صرف تأسیس بانک‌ها و مؤسسات جدید و تجهیز و تأمین پرسنل آنها می‌شود. در حالی که ناگفته پیداست پول و بانکداری الکترونیک به ویژه قالب آن‌لاین آن، فقط به یک سری برنامه‌ها و سیستم‌هایی نیاز دارد که با ضریب استهلاک و خطای بسیار پایین کار می‌کنند. هم‌اکنون در ایران بانک کشاورزی در تبلیغات گسترده مهرکارت خود - که آن را جلوه‌ای از بانکداری الکترونیک معرفی می‌کند - اعلام می‌دارد سالانه دولت ۱۲۰ میلیارد ریال صرف چاپ و نگهداری اسکناس‌های رایج می‌کند و سپس این سؤال را مطرح می‌سازد که با این میزان پول چه قدر می‌توان اشتغال‌زایی کرد؟

۳- ضریب اطمینان وجوه الکترونیک نیز مزیتی است که نمی‌توان از آن چشم‌پوشی کرد. چنانچه وجوه نقدی سرقت یا مفقود شوند، عملاً از ید مالکیت صاحب خود خارج می‌شوند. در حالی که اگر کارت اعتباری مفقود یا سرقت شود، در درجه اول امکان استفاده از آن وجود ندارد، زیرا علاوه بر آن به نام کاربر (User Name) و گذرواژه (Password) نیز نیاز است. حتی در این صورت نیز می‌توان با مؤسسه یا بانک مورد نظر تماس گرفت و تا تعیین تکلیف آن را از درجه اعتبار ساقط کرد. در مورد پول الکترونیک آن‌لاین نیز امکان تهیه نسخه پشتیبان (کپی)

از وجوه الکترونیک وجود دارد که البته باید گفت به دلیل برخورداری از فناوری پیشرفته رمزنگاری (Encryption) و امضاءهای دیجیتال (Digital Signature)، از ضریب اطمینان بسیار بالایی برخوردارند.

۴- آخرین مزیتی که در حد این مطلب می‌توان برشمرد، به ماهیت ذاتی پول الکترونیک برمی‌گردد. همان‌طور که پیش از این بیان شد، بیش از یک دهه است که تجارت الکترونیک در بستر شبکه جهانی اینترنت به یک حرفه درآمدزا تبدیل شده، به نحوی که طبق آمار منتشره کشورهای فعال در این حوزه سالانه میلیاردها دلار از این طریق درآمد کسب می‌کند.^{*} اما همانند هر حرفه دیگر، این جلوه نوین از تجارت برای فعلیت یافتن و بازدهی بهینه به یک سری ابزار و لوازم نیاز دارد که مهم‌ترین آنها پول و بانکداری الکترونیک است و بدیهی است نمی‌توان از نظایر سنتی آنها انتظار داشت موجبات شکوفایی این عرصه را فراهم آورند.^{**}

بررسی مفصل و جامع ویژگی‌ها و مزایای پول و بانکداری الکترونیک خود مجال دیگری می‌طلبد و آنچه در اینجا ارائه شد، بارزترین گزینه‌های آنها بود. اما برای تکمیل بحث، به مهم‌ترین مزایای بانکداری الکترونیک (البته در مفهوم خاص آن که در شبکه جهانی اینترنت اجرا می‌شود) هم اشاره می‌گردد؛

۱- در هر ساعت از شبانه‌روز و بدون تعطیلی، معطلی و حتی تحمل هزینه‌های بیشتر نسبت به بانکداری سنتی، می‌توان از خدمات آن بهره

۲- از هر نقطه از جهان و با هر وسیله‌ای که بتوان به شبکه جهانی اینترنت حساب خود دسترسی داشت و امور بانکی مربوطه را شخصاً انجام داد.

۳- اطلاعات مربوط به مبادلات بانکی گذشته و حال مشتری به آسانی در دسترس می

۴- مشتری می‌تواند شخصاً بر نقل و انتقال وجوه خود حتی در عرصه بین‌المللی نظارت مستقیم داشته باشد، بی‌آنکه مؤسسات اعتباری یا بانک‌های مربوطه بتوانند مداخله کنند؛ (Fin CEN : 26).

پس از بررسی ویژگی‌ها و ماهیت پول و بانکداری الکترونیک که جهت زمینه‌سازی مبحث بعد بیان شدند، به این مسأله می‌پردازیم که چرا این فناوری جدید توجه پول‌شویان را به خود جلب کرده است.

*. مؤسسه پژوهشی فورستر (www.forrester.com) در تحقیقی که راجع به این موضوع در سال ۲۰۰۴ انجام داده بود، پیش‌بینی کرده بود حجم مبادلات الکترونیک در آن سال در امریکای شمالی، آسیا و اروپای غربی به ترتیب به ۳۵۰۰، ۱۶۰۰ و ۱۵۰۰ میلیارد دلار برسد. ببینید؛ Debra Littlejohn Shinder, 2002: 80.

** در حاشیه اجلاس جهانی جامعه اطلاعات در ژنو در نوامبر گذشته، دبیر شورای عالی اطلاع‌رسانی، مهندس جهانگرد، از پول الکترونیک به عنوان موتور تجارت الکترونیک یاد کرد. ببینید؛ www.itna.ir.

گفتار دوم: سوء استفاده از پول و بانکداری الکترونیک در پول شویی

همان‌طور که پیش از این بیان شد، این فناوری جدید چنان برای پول‌شویان شگفت‌انگیز بوده که آن را ساحل نجات و بهشت خود نامیده‌اند؛ (Schopper, 2002: 8). البته با توجه به توضیحاتی که داده شد، حداقل باید این انتظار را داشت که آنها نیز به عنوان یک شهروند عادی از ظهور این پدیده خوشحال باشند. اما آنچه که در اینجا مدنظر است، بررسی ویژگی‌هایی است که موجب شده در سطح کلان چون پول‌شویی مورد سوء استفاده قرار گیرد. پیش از پرداختن به بحث اصلی، در ابتدا لازم به ذکر است با توجه به توضیحاتی که درباره تشکل‌های مجرمانه سازمان‌یافته و ماهیت پول و بانکداری الکترونیک داده شد، محرز می‌گردد اگر دو حوزه جرایم سازمان‌یافته و پول و بانکداری الکترونیک را در ابعاد کلان آنها در نظر بگیریم، یعنی جرایم سازمان‌یافته ملی و فراملی و پول و بانکداری الکترونیک آن‌لاین و آفلاین، یک نگرش را می‌طلبد و اگر بعد دیگر این دو حوزه را مد نظر قرار دهیم، یعنی جرایم سازمان‌یافته فراملی و پول و بانکداری الکترونیک آن‌لاین، که ویژگی بین‌المللی بودن از عناصر اصلی آنها محسوب شود، رویکرد دیگری را می‌طلبد. بدیهی است با توجه به توضیحاتی که راجع به پول‌شویی و نحوه ارتکاب آن داده شد، باید گزینه دوم مدنظر قرار گیرد و مباحث مربوط به آن تجزیه و تحلیل شود، هرچند اتخاذ یک رویکرد جامع که می‌تواند در کنار اقدامات ضدپول‌شویی فیزیکی بسیار کارآمد جلوه کند، مستلزم امعان نظر به پول الکترونیک آفلاین و نحوه سیاست‌گذاری آن نیز خواهد بود. در ادامه سعی می‌شود با بررسی تلفیقی این دو حوزه که از هم‌پوشانی فوق‌العاده‌ای هم برخوردارند، اصل موضوع که پیشگیری از پول‌شویی بوسیله پول و بانکداری الکترونیک است تبیین گردد؛ (Financial Action Task Force On Money Laundering , 1996-1997: 8).

یکی از مهم‌ترین ابزارهایی که در پول و بانکداری الکترونیک برای اجرای صحیح امور و بالابردن ضریب اطمینان کارکردها به کار می‌روند، فناوری رمزنگاری و امضای دیجیتال می‌باشد.* به طور خلاصه، کارکرد فناوری رمزنگاری این است که محتوا را به شکلی نامفهوم و

* لازم به ذکر است امضاهای دیجیتال یا الکترونیک که خود نمونه پیشرفته‌ای از فناوری رمزنگاری هستند، در تجارت الکترونیک به ویژه در حوزه استنادپذیری اسناد الکترونیک از جایگاه ویژه‌ای برخوردارند. اهمیت این فناوری به اندازه‌ای است که در قوانین و مقررات بین‌المللی (آنسیترال) وضع شده راجع به تجارت الکترونیک

غیرقابل درک تبدیل می‌کند و برای اینکه به حالت اولیه برگردد، لازم است فرایند رمزگشایی (Decryption) اجرا شود که بدیهی است فقط سازنده و واگذارنده این فناوری و ارسال‌کننده و دریافت‌کننده محتوا توانایی انجام آن را دارند.

با توجه به این توضیحات مشخص می‌شود که اگر پول الکترونیک رمزنگاری شود، دیگر محتوای آن نامفهوم خواهد شد و تنها دریافت‌کننده آن که مشخص نیست در کدام نقطه از جهان قرار دارد، می‌تواند با اجرای برنامه رمزگشای مربوطه از آن آگاهی یابد. به این ترتیب، چنان سطحی از محرمانه ماندن (Confidentiality) و ناشناس ماندن (Anonymity) برای این مبادلات فراهم می‌شود که هر کس می‌تواند از هر جای دنیا مبلغ مورد نظر خود را به نقطه‌ی دیگر ارسال کند، بی‌آنکه کسی از محتوای آن آگاهی یابد.

حال سؤالی که باقی می‌ماند این است که آیا از این وضعیت بهتر هم ممکن بود برای پول‌شویان فراهم شود؟ بدیهی است آنها دیگر مجبور نخواهند بود برای تطهیر اموال نامشروع خود مراحل سه‌گانه مورد نظر را طی کنند یا به خاطر آن مرتکب جرایم دیگری نظیر جعل، تطمیع یا حتی تهدید کارمندان مؤسسات مالی و بانکی^{*} شوند و بدون هیچ دردسری می‌توانند در کمترین زمان ممکن به اهداف خود نائل شوند.^{**}

ممکن است در مقابل این گونه استدلال شود که حل این معضل آسان است و فقط کفایت از محرمانه ماندن مبادلات الکترونیک چشم‌پوشی شود یا اینکه کلید رمزگشای آنها در

به طور خاص به آن اشاره شده است. همچنین، قانون تجارت الکترونیک کشورمان مصوب بهمن ۱۳۸۲ در قسمت‌های ی و ک ماده ۲ به ترتیب به تعریف امضای الکترونیک و امضای الکترونیک مطمئن می‌پردازد و در مواد ۱۰ به بعد به بررسی وضعیت آنها نسبت به اسناد الکترونیک می‌پردازد.

*. جرایم ملازم با پول‌شویی، نظیر ارتشا، که در اینجا به برخی از آنها اشاره شد، از چنان اهمیتی برخوردارند که کنوانسیون پالمو نیز صراحتاً به آنها پرداخته است. هرچند این امر بدیهی است، زیرا مقتضای پول‌شویی به گونه‌ای است که تحقق آن بدون همکاری مسئولین دولتی یا غیردولتی مربوطه و ارتکاب یک سری جرایم دیگر بسیار مشکل خواهد بود.

**ی. یکی از سازمان‌های بین‌الدولی که در این زمینه فعالیت‌های چشمگیری انجام داشته و توصیه‌نامه‌هایی را نیز منتشر کرده است، سازمان توسعه و همکاری اقتصادی می‌باشد که به عنوان مثال می‌توان به این سند منتشره در سال ۱۹۹۶ آن اشاره کرد که راجع به سیاست‌گذاری بهره‌برداری از فناوری رمزنگاری است و در آن به بکارگیری این فناوری در پرداخت‌های الکترونیک و مشکلاتی که ممکن است پیش آید، نظیر پول‌شویی الکترونیکی، پرداخته است؛

OECD Guidelines For Cryptography Policy: Report On Background And Issues Of Cryptography Policy.

اختیار مقامات ذی صلاح مجری قانون قرار گیرد.

در پاسخ باید گفت حتی با قبول این فرض، هنوز اصل مطلب مبنی بر آسان بودن بررسی مبادلات الکترونیک قابل مناقشه است. همانطور که اشاره شد، هر لحظه بر میزان مبادلات مالی الکترونیک در سراسر جهان افزوده می شود که بدیهی است صرفنظر از محدودیت های قانونی، با محدودیت های فنی نیز مواجه هستیم. ثانیاً، حفظ اسناد و مدارک مالی حتی پیش از ظهور مقررات ضد پول شویی و پول و بانکداری الکترونیک نیز مورد توجه بوده، به نحوی که ایالات متحده در سال ۱۹۸۲ قانون خاص حق حفظ حریم مبادلات مالی (The Right to Financial Privacy Act, 1982) را به تصویب رساند و مطابق آن مقرر کرد اسناد مربوط به وضعیت مالی افراد در صورتی قابل دسترسی است که با پی جویی مشروع مجریان قانون مرتبط باشد و در اینجا لازم است مشتری از این افشاء مطلع شود.* از سوی دیگر، این کشور در سال ۱۹۸۶ قانون حفظ حریم ارتباطات الکترونیک (The Electronic Communication Privacy Act, 1986) را به تصویب رساند و به موجب آن شنود ارتباطات الکترونیک توسط مجریان قانون را تحت ضوابط بسیار سختی قرار داد؛ (Borther, 1996 : 2).

۱۲۵

فصل حقوق

پول شویی الکترونیک

به این ترتیب، همان طور که ملاحظه می شود، بهره برداری از فناوری رمزنگاری نه تنها از باب بالا بردن ضریب ایمنی مبادلات، که از لحاظ تضمین رعایت حقوق بشر نیز توجیه است و سیاست گذاران این حوزه با اشراف به سوء استفاده های احتمالی، باز هم صراحتاً به مجریان قانون ملی و بین المللی اجازه نداده اند چنین حقوق مسلمی را نقض کنند.**

حال سؤالی که باقی می ماند این است که چه باید کرد؟ آیا باید به پول شویان اجازه داد از این فناوری بسیار سودمند در راستای مقاصد شوم خود که همانا تقویت و آمادگی هرچه

*. جهت ملاحظه دقیق تر چالش های مجریان قانون در دسترسی به سوابق مالی افراد ببینید: Peter P. Swire; 1999 .

** حریم خصوصی و مباحث ناشی از آن که برای اولین بار در سال ۱۸۹۰ توسط دو نویسنده آمریکایی با نام های ساموئل وارن و لوئیس براندیس تحت عنوان حق تنها ماندن (let to be alone) مطرح شد، امروزه به یکی از مباحث مهم حقوق بشری تبدیل شده است، به نحوی که اعلامیه جهانی حقوق بشر (ماده ۱۲)، اعلامیه اروپایی حقوق بشر (ماده ۸) و نظایر آنها صراحتاً به این مسأله اشاره داشته اند. اما با ظهور فضای تبادل اطلاعات و تسهیل تعرض به حریم خصوصی افراد، بحث حفظ حریم خصوصی در این فضا از جایگاه متمایزی برخوردار شده، به نحوی که به عنوان مثال، شورای اروپا در سال های ۱۹۹۷ و ۲۰۰۲ به ترتیب دستورالعمل های 66/EC و 58/EC را در زمینه حمایت از حریم ارتباطات مخابراتی و پردازش داده های شخصی، و حمایت از حریم ارتباطات الکترونیک به تصویب رسانید. همچنین، ماده ۱۵ کنوانسیون بین المللی جرایم رایانه ای (بوداپست) صراحتاً به این مسأله اشاره کرده است.

بیشتر برای ارتکاب جرایم سازمان ته می‌باشد بهره‌برداری کنند یا اینکه در اینجا هم می‌شود با برنامه‌ریزی صحیح و وضع قواعد و مقررات مناسب امکان سوء استفاده از آن به ویژه در این سطح کلان را گرفت؟

آنچه که در جواب می‌توان گفت این است که بی‌تردید این مسأله همانند دیگر مسایل 'ینحل تلقی نمی‌شود، اما مسلماً حل آن با چالش‌های بسیاری همراه خواهد بود؛ به ویژه آنکه اگر جرایم سازمان‌یافته در عرصه فراملی و پول و بانکداری الکترونیک آن لاین مدنظر قرار گیرند که بدیهی است این رویکرد راه حل‌های بین‌المللی هم می‌طلبد، آن هم راه حل باید برای ملاحظات بعضاً مهمی که در فوق اشاره شد، پاسخ‌های متحدالشکلی ارائه دهند. بی‌تردید تمامی کشورها در نحوه استفاده از فناوری رمزنگاری رویه متحدالشکلی ندارند. به عنوان مثال، در ایالات متحده استفاده از فناوری رمزنگاری پیشرفته PGP منوط به ارائه کلید رمزگشای آن به پلیس FBI می‌باشد، در حالی که مجریان قانون اروپایی با محدودیت‌های بیشتری مواجهند. همچنین، نگاه آنها به مسأله رعایت حریم خصوصی کاربران شبکه‌ای یا به عبارت بهتر مشتریان بانکی شبکه‌ای یکسان نیست و از همه مهم‌تر اینکه تمامی کشورها در برخورد با جرایم سازمان‌یافته به یک اندازه تلاش نمی‌کنند، تا چه رسد به اینکه تن به وضع یک سری مقررات دهند که تجارت الکترونیک سودآور آنها را با تهدید مواجه می‌سازد. بنابراین، همان طور که ملاحظه می‌شود، حل تمامی این معضلات به یک اجماع بین‌المللی نیازمند است.*

در پایان باید گفت، با وجود تمام نارسایی‌هایی که در باب مبارزه با پول‌شویی الکترونیکی برشمردیم، از آنجا که از لحاظ ماهیت همانند دیگر سوء استفاده‌هایی است که از فضای تبادل اطلاعات به عمل می‌آید، می‌توان راهکارهایی را که حداقل در راستای پیشگیری وضعی از این

*. البته باید خاطر نشان ساخت که تقریباً تمامی سوء استفاده‌هایی که به نحوی از فضای تبادل اطلاعات و به تبع آن شبکه جهانی وب صورت می‌گیرد، نیازمند یک راه حل بین‌المللی است و به همین خاطر هم شورای اروپا کنوانسیون بین‌المللی جرایم رایانه‌ای را در نوامبر ۲۰۰۱ در بوداپست مجارستان با حضور ۳۶ کشور جهان به تصویب رساند و از آنجا که این جرایم معضل جدیدی در عرصه جهانی تلقی می‌شوند، این کنوانسیون مجموعه کاملی از قوانین و مقررات شکلی، ماهوی، صلاحیت، همکاری بین‌المللی و دیگر موارد را تبیین کرده است. جهت ملاحظه این کنوانسیون و پروتکل الحاقی آن و گزارش توجیهی شان به این سایت مراجعه کنید؛

جرایم اعمال می‌شود را در اینجا نیز به کار برد؛ (جلالی فراهانی، ۱۳۸: ۱۰۹). به هر حال، شبکه‌های اطلاع‌رسانی رایانه‌ای به عنوان واسط ما با فضای تبادل اطلاعات در این فرایند نقش بسیار مهمی به عهده دارند. به عنوان مثال، چنانچه ارائه‌دهنده خدمات مرکز داده‌ای (Data Center) به بانکداری الکترونیک پردازد، باید آن را موظف کرد علاوه بر مقررات کلی، مقررات خاص مربوط به بانکداری الکترونیک را که مسلماً با نظر مقامات ذی‌صلاح سیاسی، اقتصادی و فناوری اطلاعات و ارتباطات مقرر شده و شاید در قالب یک قانون خاص هم به تصویب رسیده باشد، به اجرا گذارد.

چنانچه به مسائلی که در فوق بیان شد جامه عمل پوشانیده شود، می‌توان ادعا کرد که مبارزه با پول‌شویی الکترونیکی، حتی از پول‌شویی سنتی هم آسان‌تر خواهد بود. چرا که در اینجا لازم نیست پرسنل ارگان‌های مختلف از چندین کشور به خدمت گرفته شوند تا در مراحل سه‌گانه پول‌شویی سنتی اختلال ایجاد کنند، بلکه با نگی بین‌المللی و تدوین یک سری برنامه‌های رایانه‌ای که بر مبنای سیاست‌گذاری‌های اصولی طرح‌ریزی شده‌اند، به وی می‌توان از عهده پیشگیری از پول‌شویی الکترونیکی برآمد.

نتیجه

آنچه ارائه شد، مختصر توضیحاتی راجع به اهمیت جرایم سازمان‌یافته و تهدیدات ناشی از آنها و بررسی بهترین شیوه یا شیوه‌های مبارزه با آنها بود. همان‌طور که اشاره شد، یکی از بهترین شیوه‌های مبارزه با این تشکل‌ها، جلوگیری از ورود درآمدهای نامشروع آنها به حوزه‌های مختلف سرمایه‌گذاری است که موجب می‌شود آنچه را که آنها از ارتکاب جرایمشان دنبال می‌کنند بی‌حاصل ببینند و به این ترتیب می‌توان امیدوار بود پیشگیری مؤثر و مبارزه قاطعی با این جرایم به عمل آمده است. اما ناگفته پیداست که درآمدهای هنگفت

حاصل از این جرایم که با تولید ناخالص داخلی قدرتهای اقتصادی دنیا برابری می‌

سأله‌ای نیست که به راحتی بتوان از آن گذشت و به همین خاطر این تشکل

اموال نامشروع خود را از طرق دیگری وارد چرخه‌های مشروع اقتصادی کنند که این کار آنها خود فرایند مجرمانه دیگری را به نام پول‌شویی را رقم زد و مجدداً سیاست‌گذاران را بر آن

داشت به وضع مقررات ضد پول‌شویی نیز مبادرت ورزند.

حال تصور کنید به تشکل‌های مجرمانه سازمان‌یافته‌ای که حیات خود را در پول می‌بینند و از هرگونه جرمی که آنها را به مقصود خود نائل کند دریغ نمی‌کنند، گفته شود دیگر لازم نیست برای تطمیع، تهدید یا تبانی یا حتی حذف فیزیکی کارمندان دولتی یا غیردولتی برنامه‌ریزی کنند یا مرتکب جعل یا دیگر جرایم سنگین شوند تا با زحمت و تحمل اضطراب و نگرانی‌های بسیار هر یک از مراحل سه‌گانه پول‌شویی را پشت سر بگذارند، بلکه فقط کفایت از همان ساحل زیبای جزیره ناوارو (واقع در اقیانوس آرام جنوبی) و از طریق یک رایانه قابل حمل (Laptop) میلیاردها دلار وجه نامشروع را در سراسر جهان به گردش درآورند، (Ron, 2000).

آری، پول و بانکداری الکترونیک به راستی برای پول‌شویان که همان تشکل‌های مجرمانه سازمان‌یافته هستند، ابزارهای بسیار ارزشمندی محسوب می‌شود. زیرا با کم‌بیشترین منفعت را از اهداف شوم خود می‌برند. این در حالی است که این فناوری‌های نوین به لحاظ مزایای مشروع بی‌شماری که برای جوامع به همراه دارند، قابل حذف یا چشم‌نیستند و تنها راهی که باقی می‌ماند این است که سیاست‌های اصولی‌ای دنبال شود که از سوء استفاده‌های کلانی نظیر پول‌شویی جلوگیری شود و در عین حال به فعالیت‌های مشروع و قانونی‌ای که موجبات پیشرفت و سازندگی جوامع را فراهم می‌آورند لطمه‌ای وارد نیاید. بنابراین، همان‌طور که ملاحظه می‌شود، آنچه که در اینجا از اهمیت اساسی برخوردار است، برقراری یک توازن متعارف، عادلانه و قانونی میان این دو عامل متناقض است که هر یک در جای خود از اهمیت قابل توجهی برخوردارند.

اما باید دید این مسأله در مورد کشورمان تا چه اندازه از اهمیت برخوردار است می‌دانیم که ایران در یکی از کانون‌های پول‌شویی دنیا قرار دارد و طبق گزارش‌های منتشره از سوی سازمان ملل متحد و بانک جهانی، ایران دومین کانون پول‌شویی دنیا محسوب می‌شود؛ (Zarekohan, 2003: 88-89) و به لحاظ موقعیت استراتژیکی که برخوردار است و پل ارتباطی شرق و غرب محسوب می‌شود، مدت‌هاست از سوی مجامع بین‌المللی و بین‌الدولی تحت فشار قرار داشته تا نسبت به وضع مقررات ضد پول‌شویی و ساماندهی نظام پولی و بانکی خود

گام‌های اساسی بردارد که متأسفانه با وجود اهمیت روزافزون این مسأله هنوز اقدام در خور توجهی انجام نشده است. با اینکه در سال ۸۲ به دنبال برگزاری همایش بین‌المللی پول یک فوریتی بودن لایحه قانونی مبارزه با پول‌شویی به تصویب رسید، اما با گذشت قریب به دو سال هنوز از تصویب نهایی آن خبری نیست. این در حالی است که هم‌اکنون مبارزه با مفاسد اقتصادی به ویژه قاچاق کالا و ارز از چنان اهمیتی برخوردار شده که در سطح سران سه قوه مطرح است و بدیهی است یکی از طرق مؤثر مبارزه با این جرایم، ساماندهی نظام پولی و بانکی از طریق وضع مقررات ضد پول‌شویی است.

از سوی دیگر، هنوز مشکل جامعه ما با پول‌شویی سنتی حل نشده که با ظهور گسترده و بهره‌برداری روزافزون از فناوری پول و بانکداری الکترونیک مواجه هستیم و همان گونه که در لابلای مطالب ذکر شد، هم‌اکنون دولتمردان ما بحث الکترونیکی کردن امور، از دولت (E-government) گرفته تا نظام پولی و بانکی را چنان با جدیت دنبال می‌کنند که به عنوان مثال در یک سال اخیر چندین همایش ملی و بین‌المللی را در ابعاد مختلف آن برگزار کرده‌اند. هرچند حداقل آنچه که در ظاهر مشاهده می‌شود این است که نسبت به سوء استفاده‌های خرد و کلان احتمالی از این حوزه‌ها تاکنون اقدام در خور توجهی صورت نگرفته است.*

با این حال، به نظر می‌رسد اکنون که جامعه ما، در مجموع در ابتدای راه بهره‌برداری از فناوری اطلاعات و ارتباطات قرار دارد، بهتر است هرچه سریع‌تر نسبت به قاعده‌مندی‌سازی آن اقدام کند. از طرفی، مباحث این حوزه چنان در هم تنیده‌اند که بالاچار باید مجموع شرایط و اوضاع و احوال را در تصمیم‌گیری آن در نظر گرفت. بدیهی است وضع مقررات راجع به نحوه فعالیت و بهره‌برداری از شبکه‌های اطلاع‌رسانی رایانه‌ای، نحوه حمایت از حریم خصوصی و داده‌های شخصی افراد در این شبکه‌ها، مقررات حاکم بر تجارت الکترونیک و مبادلات مالی آنلاین و مسایلی از این قبیل، ارتباط مستقیمی با وضع مقررات ضد پول‌شویی الکترونیکی

*. البته لازم به ذکر است اخیراً یک سری پتانسیل‌ها به وجود آمده که چه خوب است از آنها نهایت استفاده بشود. به عنوان مثال، بحث دفاتر خدمات صدور گواهی الکترونیکی که در قانون تجارت الکترونیک به آن پرداخته شده (باب دوم، ماده ۳۱)، یکی از مهم‌ترین مواردی است که می‌تواند همگام با دیگر راهکارها در زمینه وضع مقررات ضد پول‌شویی الکترونیکی مؤثر واقع شود.

دارد و همان طور که ملاحظه شد، ضروری است در ابتدا یک بسترسازی اساسی صورت گیرد. البته رعایت تمامی این مسائل زمانی تحقق عینی پیدا می‌کند که در عرصه بین‌الملل یک هماهنگی کامل بوجود آید. زیرا یکی از ویژگی‌های فضای تبادل اطلاعات که مشکلاتی را برای رسیدگی به دیگر فعالیت‌های مجرمانه آنلاین نیز بوجود آورده، بین‌المللی بودن آن است که مسایلی را در زمینه تعیین مرجع ذیصلاح قضایی جهت رسیدگی به آنها مطرح می‌سازد که در جای خود نیاز به هماهنگی بین‌المللی دارد.

آخر سخن اینکه، توجه به این گونه مسایل زیربنایی علاوه بر اینکه موجبات بهره‌برداری مشروع و زمینه‌های رشد و پیشرفت را برای آحاد جامعه فراهم می‌آورد و از سوء استفاده که می‌تواند پیامدهای مخرب سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی به دنبال داشته باشد جلوگیری می‌کند، وجهه و اعتبار جامعه را در عرصه بین‌المللی نیز ارتقا می‌بخشد و بر همگان واضح است برخورداری از این ویژگی در دنیای امروز تا چه حد از اهمیت برخوردار است.

۱۳۰

فقه و حقوق

باز

سال اول / بهار ۱۳۸۴

منابع

- ۱- جزایری، مینا، جرم پول‌شویی به عنوان یک جرم مستقل، مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات همایش بین‌المللی مبارزه با پول‌شویی، کمیته معاضدت قضایی ستاد مبارزه با مواد مخدر، نشر وفاق، .
- ۲- جلالی فراهانی، امیرحسین، پیشگیری از جرایم رایانه‌ای، مجله حقوقی دادگستری، تابستان ش .
- ۳- سلیمی، صادق، جنایات سازمان‌یافته فراملی، انتشارات صدرا، .
- شیرکوند، سعید، پول‌شویی، پیامدها و اقدامات انجام شده، مجموعه سخنرانی و مقالات و همایش بین‌المللی مبارزه با پول‌شویی، کمیته معاضدت قضایی ستاد مبارزه با مواد مخدر، نشر وفاق، .
- . طغری‌نگار، حسن، جرایم سازمان‌یافته در حقوق جزای ایران و بین‌الملل، پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه امام صادق (ع)، تابستان .
- ۶- میرمحمدصادقی، حسین، پول‌شویی و ارتباط آن با سایر جرایم، مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات همایش بین‌المللی مبارزه با پول‌شویی، کمیته معاضدت قضایی ستاد مبارزه با مواد مخدر، نشر وفاق، .
- ۷- نجفی ابرندآبادی، علی‌حسین، الف، تقریرات درس جامعه محمدی و سی‌زاده عباسی، ویراست دوم، .
- ، ب، تقریرات درس جرم‌شناسی (کلیات، بزهکاری، مزمن، پیشگیری زودرس، جرایم سازمان‌یافته)، تنظیمی محمدحسین شاملوی احمدی، ویراست دوم، .

- 1- Anti Money laundering law Crucial For Economy, Iran Mania, October 10 2004.
- 2- Bortner, Mark, Cyberlaundering: Anonymous Digital Cash and Money Laundering, A Seminar At University Of Miami School Of Law,1996.
- 3- Debra littlejohn shinder; scane of the cybercrime; syngress Pub, 2002.
- 4- Ehrlich, Timoty; To Regulate or Not? Managing The Risks of E-Money and Its potential Application In Money Laundering Schemes, Harvard Journal of law and Technology, volume 11, Number 3, summer 1998.
- 5- Financial Action Task Force on Money Laundering, Annual Report, 1997 – 1998.
- 6- Financial Crimes Engorcement Netwirk (Fin CEN), us. Department of Treasury, A Survey of Electronic Cash, Electronic Banking and Internet Gaming 2000.
- 7- Financial Privacy And The Theory Of High-Tech Government Surveillance; Ohio State University College Of Law.
- 8- Nourbadhsh, Amer Ali; Iran: Majlis Refor mists Take on the money launderers; Iran Focus; May 2004; Vol 17; No 5.
- 9- Ron, Chepesiuk, Cyberlaundering: The Internet's Ultimate Scam, 2000.
- 10- Schopper, Mark D., Internet Gambling, Electronic Cash & Money Laundering, The Unintended Consequences of A Monetary Control Scheme, Chapman Law Review, 2002.
- 11- Zare'kohan, Nafiseh; Money Laundering Must Be Curbed; Gozaresh; Monthly Magazine; Vol 14; No 47; Jun 2003.